

Tekst: Lex Ter Braak voor boek A LOT

EEN DRUPPEL WIJN

I

Soms licht de dialectiek tussen jezelf en de ruimte rondom je plotsklaps op. De ruimte rondom je is dan niet langer een statisch gegeven maar een levend, reagerend lichaam. Als je door het water waadt b.v. zie je hoe je de ruimte rondom je benen in beweging zet. Het eerst roerloze water rimpelt en golft nu alle kanten op. Een eenvoudige handeling met het effect van de minuscule druppel wijn uit Leopolds gedicht: Geschonken in de onmetelijke oceaan kleurt zij die onontkoombaar tot de verste stranden en de diepste bodem. "Een enkele pereling/ doordringt de gansche helderheid en deelt/ haar wezen mede aan de verste stranden,/ den diepsten bodem." Tot er, in de woorden van Leopold, een nieuwe gelijksoortigheid ontstaat die de vermenging van druppel en oceaan in zich verenigd heeft. Vaker evenwel is die onophoudelijke doordringing van jezelf en de ruimte rondom je minder zichtbaar. Als je over straat loopt dan heeft dat ogenschijnlijk minder zichtbare gevolgen dan het waden door het water. Maar niets blijft zonder gevolgen: als je beter kijkt zie je hoe je als die druppel de oceaan kleurt. Passanten wijken voor je uit, jij botst tegen iemand op en vervolgt nog een beetje nazwalkend je route, je schaduw kleurt de etalage donker en ontnemt daglicht aan een uitgestald voorwerp, je stopt voor een voetgangerslicht, je loopt om een groepje mensen heen, je springt opzij voor een fietser. Van boven af gezien is deze stedelijke massa een vloeiende stroom van druppels die in verschillende bewegingen samenkomen en weer uiteen vallen. In steeds nieuwe gelijksoortigheden?

In 1974 schreef de Franse schrijver Georges Perec zijn verkenning van de ruimten rondom: *Espèces d'espaces*. Hierin meet Perec niet de psychologische diepte van de mens maar zijn plaats in zijn omgeving. Hij ontrafelt die omgeving die vooral een mentale constructie blijkt te zijn. "De ruimte lijkt ofwel makkelijker te plooiën ofwel minder te vrezen dan de tijd: overal kom je mensen met horloges tegen en maar hoogst zelden mensen met kompassen. We hebben steeds behoefte om te weten hoe laat het is (...), maar nooit vragen we ons af waar we zijn: we zijn thuis, we zijn op kantoor, we zijn in de metro, we zijn op straat. Dat spreekt natuurlijk vanzelf - maar wat spreekt er niet vanzelf? Toch zou je je af en toe moeten afvragen waar je bent." (Ruimten rondom,) Op het moment dat je je dat werkelijk afvraagt zet de ruimte rondom je zich in beweging, als het water om je benen, zij verliest haar bepaaldheid en opent zich als mogelijkheid.

Perec geeft de lezer her en der aanwijzingen hoe hij de ruimte rondom hem kan onderzoeken. Zo adviseert hij hem de straat te beschrijven, waar hij uit bestaat, waar hij voor dient. De auto's, de gebouwen, de winkels. Of een bezoek aan de burens te brengen om te bestuderen wat zich op de gemeenschappelijke tussenmuur bevindt.

Ook probeert Perec zich een voorstelling te maken van een nutteloze ruimte. Waar functies, ritmes, gewoonten en noodzaak uit het beeld verdwenen zijn. Van de verschillende ruimtes die Perec zich daarbij voorstelt is de Skinnerbox er een: "Een volkomen zwart interieur met op een van de wanden een enkele knop: als je op de knop drukt, doemt gedurende een zeer kort ogenblik een soort grijs Maltheser kruis op tegen een witte achtergrond..." (Ruimten rondom,) Maar echt bevredigend zijn die voorstellingen niet, zij verwijzen maar vallen niet samen met het beoogde.

II

Aan dit alles moest ik denken toen beeldend kunstenaar Loek Grootjans mij over zijn werk vertelde.

III

In 1988 zette Loek Grootjans als schilder de radicale stap zich voor onbepaalde tijd in het donker op te sluiten. In de middeleeuwen lieten sommige godzoekers zich "includen", zij lieten zich in metselen in een soort groeve tegen een kerk aan, en wachtten, los van de aardse ruimte en beslommingen, op beelden van boven. Grootjans sneed zich van de wereld en zijn schilderdoeken af om tot "het onmiddellijke weten" te geraken. Het weten dat Spinoza plaatste boven de waarneming en de logica.

In het volstrekte duister van een afgeplakte kamer en met een blinddoek voor zijn ogen leverde Grootjans zich voor een maand uit aan het ongeziene. Dit opschonen van het eigen innerlijk roept herinneringen op aan het visuele vasten van Job Koelewijn die zich in de beginjaren '90 eveneens een blinddoek ombond om visueel leeg te worden. Na anderhalve week van niets drong opeens de kleur bruin zich aan Loek Grootjans op. Het was alsof de ruimte rondom hem zich openbaarde in de gedaante van de kleur bruin. Toen hij enkele weken later het licht weer tegemoet trad, verhevigde die innerlijke kleur zich tot een spattend groen: de overweldigende kleur van de buitenwereld.

De zestien schilderijen nadien bewogen zich in een nieuwe gelijksoortigheid tussen het bruin en het groen van die ervaring: *Kaders voor het onvermogen* (1989).

De mateloosheid van de kleur en de intensiteit van de ervaring werden door Grootjans gekadreerd in vaste vlakken van 30x40 cm. Zijn artistieke en filosofische wil tot helderheid en overzichtelijkheid dwongen hem als het ware die pas ontdekte ruimte rondom hem te plooiën in een vast en overzichtelijk maatsysteem. Maar daarmee beklemtoonde hij tegelijkertijd de (re)constructie van de ervaring die het onmiddellijke weten van achteren beentje licht. Dit onvermogen het onmiddellijke weten van de onmiddellijke ervaring weer te geven, komt ook al in de titel van de serie tot uitdrukking.

IV

“Wir gehören nicht zu denen, die erst zwischen Büchern, auf den Anstoss von Büchern zu gedanken kommen - unsre Gewohnheit ist, im Freien zu denken, gehend, springend, steigend, tanzend, am liebsten auf einsamen Bergen.” Friedrich Nietzsche, *Die fröhliche Wissenschaft*.

V

Loek Grootjans bijdrage aan de tentoonstelling *Sugar Mountain* (Galerie Van den Berge 1998) bestond uit een eenvoudige brochure, bijeengehouden door een ringband. Op de omslag rijzen de flanken van de Oostenrijkse *Sugar Mountain* ongenaakbaar uit een voorschoot van sneeuw omhoog. De 3505 meter hoge top priemt in het azuur. “*Sugar Mountain Travel*” staat er in een simpele belettering boven gedrukt. “*Programma*” bedekt een van de flanken.

De brochure houdt in haar vormgeving het midden tussen de folder van een reisbureau en het aardrijkskunde werkstuk van een middelbare scholier. Maar de tekst geeft al snel een andere richting aan. “*Toppunt van verlangen*” is een andere benaming van de *Sugar Mountain* en zij kan bereikt worden onder leiding van Loek Grootjans, mits aan een aantal voorwaarden voldaan wordt. Allereerst moeten gegadigden het bergbeklimmen machtig zijn en over de juiste uitrusting beschikken. Maar ook - en vooral - moeten zij deel kunnen nemen aan *Het Topgesprek*. Daarvoor dienen zij op de hoogte te zijn van: De elementaire kunstgeschiedenis, het ontstaan van het monochrome doek, de filosofie van Spinoza; weet hebben van: de *Kleurenleer*, de schrijver *Perec*, de filosoof *Kant*. Daarnaast hebben de gegadigden een sterk verlangen tot het in kaart brengen van ALLES en tot het uitspreken van het NIETS.

Het inschrijfformulier stelt niet alleen vragen naar de klimervaring maar ook naar de laatst gelezen boeken en recent aanschouwde kunstwerken. Een met naam en toenaam genoemde ballotagecommissie bepaalt de geschiktheid van de kandidaten. Omdat de kou en de dunheid van de lucht op de top een gesprek van maar ten hoogste een half uur toelaten is het zaak de tocht in alle opzichten optimaal voor te bereiden.

De risicovolle stijging naar de top is, lijkt mij, de klim naar het onmiddellijke weten van de onmiddellijke ervaring. Eenmaal daar, op duizelingwekkende en ijle hoogte, zal alles samenvallen: de ruimte rondom met de innerlijke beleving, de vermoeidheid van het lichaam met de opgetogenheid van de geest, de duisternis van de eigen diepte met de klaarte van de wereld. Daar hoeft de ervaring niet gekadreerd te worden: de euforie van het met gelijkgestemden gedeelde moment hoeft zich niet te vertalen.

Maar het kan niet anders of twijfel en de teleurstelling zullen op de terugweg toeslaan. Hoe die kortstondige bevrijding vast te houden? Zij zal zoals de beleving van kleur onherroepelijk condenseren tot een vaag icoon van het geheugen. Nauwelijks oproepbaar of definieerbaar - hooguit vast te leggen in een calculeerbaar stuk van 30x40 cm.

VI

Grootjans in 1998 opgerichte Foundation for the benefit of the aspiration and the understanding of context zou antwoord kunnen geven op de vraag naar de beweging van de ervaring. Verdwijnt zij alsof zij nooit heeft plaats gevonden? Of verandert zij de ruimte rondom en rondin zoals de druppel wijn de oceaan kleurt en een nieuwe maar tijdelijke gelijksoortigheid creëert? Het doel van de stichting is het streven naar context en - in dezelfde adem - het begrip daarvan. Het is de heldhaftige en zinvolle poging het waden door de ruimte zichtbaar en inzichtelijk te maken.

Lex ter Braak